

Horváth Miklós¹

M. Szabó Miklós, a hadtörténész²

A tragikus hirtelenséggel elhunyt M. Szabó Miklós az MTA levelező tagjaként 2002-ben megfogalmazott bemutatkozó írásában³ nagyapai-apai „örökségének” tartotta a történelem és a földrajz iránti szeretetét. Gyermekkorában a történelemmel való ismerkedését segítette, tette lehetővé a család több száz kötetes könyvtára. 1976-ban elvégezte az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar történelem szakát, ahol 1977-ben bölcsészdoktori címet szerzett.

Hivatásos katonai pályája legelején bekapcsolódott a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat munkájába, majd öt éven keresztül a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia (a továbbiakban: Akadémia) Hadművészet-történet Tanszékének az oktatója, 1981-től tanszékvezető-helyettese, 1984-ig tanszékvezetője volt. 1981-ben védte meg a hadtudomány kandidátusa, 1987-ben a hadtudomány doktora címet. 1988-ban nevezték ki egyetemi tanárrá. A ZMKA parancsnokává történt kinevezését 1991-ben támogató javaslatban olvasható értékelés szerint M. Szabó Miklós „[m]egalapozott történelmi ismeretek birtokában korszerű módszerekkel és eszközökkel – beosztása mellett – magas színvonalon oktatta a hadtörténelmet és a hadművészet történetét. [...] Folyamatosan figyelemmel kíséri a tudományterület nemzetközi eredményeit.”⁴

Az alábbiakban – a teljesség igénye nélkül – a kutatói, hadtörténeti munkásságának két legfontosabb területén elért tudományos eredményeket próbálom számba venni.

M. Szabó Miklós az oktatói teendők ellátásával párhuzamosan kezdte meg a légierő-elmélettel, majd a magyar királyi Légierők történetével kapcsolatos

¹ Egyetemi tanár, PPKE BTK; az MTA doktora.

² M. Szabó Miklós hadtörténészre emlékező tanulmányom nagyobb terjedelmű változatát lásd HORVÁTH 2021.

³ M. SZABÓ 2002.

⁴ *Szolgálati jellemzés – kinevezési javaslat – 1991* (1991). Budapest, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Központi Irattár, Tiszti okmánygyűjtő.

kutatásait. Kezdetben elsősorban a II. világháború magyarországi hadműveleteit, a magyar légierő technikai és szervezeti fejlődését vizsgálta, de ezzel összefüggésben foglalkoznia kellett gazdasági, hadiipari, külkereskedelmi, szervezési kérdésekkel is.⁵

A hazai repülést és a légierő történetét feldolgozó kandidátusi értekezése 1982-ben jelent meg, amelyben, mint írja, arra vállalkozott, hogy „a rendelkezésre álló rendkívül hiányos anyagú, s a szakemberek által is meglehetősen mellőzött honvéd légierő technikai és szervezeti fejlődését felvázolva”⁶ hozzájáruljon a teljes értékű monografikus feldolgozáshoz. 1986-ban a Nagyvárad Sándorral és Winkler Lászlóval közösen jegyzett tanulmánykötetben a titkos, majd a nyílt légierő megteremtésére, szervezésére és fejlesztésére irányuló törekvéseket, a magyar királyi honvéd Légierők szervezeti fejlődését, a repülőkötelékek harci alkalmazását tárta fel.⁷

A következő évben e témakörben kiadott *A Magyar Királyi Honvéd Légierő a második világháborúban* című könyve⁸ bevezetőjében M. Szabó Miklós megállapítja:

„Nehéz munkára vállalkozik az, aki a históriának közeli időszakához nyúl vissza. A sebek még frissek, sok személyes emlék kapcsolódik hozzájuk. Különösen így van ez, ha a téma háborút is magában foglal. Válaszolni kell a mind gyakrabban megfogalmazott kérdésekre, mert azóta új nemzedék nőtt fel, amely nem élte át ezeket az eseményeket, de érdeklődik utánuk, tisztán akarja látni apái tetteit, sorsát, és reális nemzeti önismereten alapuló öntudat nélkül nem építhető a jövő.”⁹

A témakörben tovább folytatott kutatásainak eredményeit M. Szabó Miklós az 1999-ben és 2008-ban megjelent könyvekben foglalta össze. A magyar légierő megszületésének 60. évfordulója alkalmából megjelent *A Magyar Királyi Honvéd Légierő elméleti-technikai- szervezeti fejlődése és háborús alkalmazása 1938–1945* című kötet előszavában olvasható:

⁵ M. SZABÓ 2002.

⁶ M. SZABÓ 1982.

⁷ NAGYVÁRAD SÁNDOR – M. SZABÓ – WINKLER 1986.

⁸ M. SZABÓ 1987.

⁹ M. SZABÓ 1987. A kötet alapját képező – kandidátusi értekezésésként megvédett – kéziratot a szerző 1980–1981-ben zárta. A könyv kiadásáig eltelt időszakban kutatásai eredményeit a *Had-történelmi Közlemények*ben több tanulmányban publikálta. Mint az a Kanadában rendszeresen megjelenő *Magyar Szárnyak* című folyóirat 1986-os számában olvasható, ezek közül *Az 1. repülő-csoport harcai 1942-ben a magyar források tükrében* című „tárgyilagosságra törekvő” cikkét a „hozzászólások lényegében örömmel és elismeréssel fogadták”. *Magyar Szárnyak*, 1986/48.

„Legyen főhajtás ez a könyv a légierő mindazon tagjainak emléke előtt, akik a Haza vélt vagy valós védelmében szakértelmükkel, hazaszeretetükkel megsokszorozták a Magyar Királyi Honvéd Légierő teljesítőképességét. [...] Ugyanakkor ajánlom könyvemet azok figyelmébe is, akik napjainkban foglalkoznak, »küzdenek-kínlódnak« a Magyar Honvédség anyagi-technikai-szervezeti fejlesztésével: ne kövessenek el hasonló hibákat! Az itt vázolt múlt sok tekintetben kísért!”¹⁰

A 2008-ban megjelent *Politika, gazdaság és légi fegyverkezés Európában az 1920–30-as években* című munkájában a légi háború – elsősorban Douhet – elmélete kialakulásának gazdasági-politikai indítékait vizsgálta.¹¹ A Szabó Józseffel, a téma kiváló szakértőjével együtt ugyancsak 2008-ban napvilágot látott *A magyar katonai repülés története 1938–2008* című kötetben a magyar katonai repülés nyolc évtizede eseményeinek feldolgozása során elsősorban a szervezeti fejlesztésre, a harckészültség magas szinten tartására, a repülőképzés bemutatására helyezték a hangsúlyt.

„Történeti áttekintésünkben kötelességünknek éreztük, hogy emléket állítsunk mindazoknak a hajózó és más beosztású repülőkatonáknak, akik a háborúban, majd az 1945-től napjainkig eltelt időszakban repülési feladataik végrehajtása közben – akár saját hibájukból, akár szolgálattal együtt járó, rajtuk kívülálló kedvezőtlen körülmények folytán – a legdrágábbat, az életüket áldozták a haza légterének megvédelméért. Tisztelettel és nagy részvétellel hajtunk fejet emlékük előtt” – olvasható a mű előszavában.¹²

Vizsgálódásunk második területén M. Szabó Miklós rektorként, illetve a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem létrejöttének egyik irányítójaként, az új intézmény megszilárdításának-továbbfejlesztésének első számú felelőseként a múltból merítve erőt vázolta fel a magyar nemzetvédelmi felsőoktatás közeljövőjét.

„A második világháború utáni magyar katonai felsőoktatás történetét kutatva, tudományos alapossággal feldolgozva törekszem bemutatni az elmúlt, közel ötven évben megtett hatalmas utat, miközben igyekszem levonni a ma is hasznosítható, alapvető következtetéseket [majd] a jelen, illetve a belátható közeljövő egyre növekvő igényei alapján megkísérlem meghatározni a Nemzetvédelmi

¹⁰ M. SZABÓ 1999: 5.

¹¹ SZABÓ 2008.

¹² SZABÓ – M. SZABÓ 2008: 5.

Egyetem továbbfejlesztésének fő irányait, azok tartalmát kb. 2010-ig” – olvasható „bemutatózó írásában”.¹³

A katonai felsőoktatás története témakörben írt első – az 1947–1956 közötti időszakot vizsgáló – kötetéről¹⁴ a szakmai kritika megállapította: „A könyv jelentős érdeme, hogy kétségtelenné teszi – bemutatja –, hogy a korabeli Magyarországon a Zrínyi Akadémia és jogelődj szervezetei a katonai felsőoktatás tekintéllyel és egyedülálló autentikussággal rendelkező intézménye volt és maradt.”¹⁵ M. Szabó Miklós ezt a kötetet és több későbbi munkáját is a katonai felsőoktatás mindenkorai robotosainak ajánlotta.¹⁶

A 2007-ben megjelent folytatásról¹⁷ is elismerő véleményt megfogalmazó Kolozsvári Sándor „a résztvevő, az érintett hitelességével” állapítja meg:

„Igen jó könyv, tartalmilag korrekt [...] összefoglaló, sallangmentes mű, amely évtizedek múltán is reális képet fest azokról az évekről és személyiségekről, akiket anno »helyzetbe hozott« a kiszámíthatatlan katonasors. Az eddig megjelent két kötet logikájából következhet annak feltételezése, hogy a »történet« folytatódik, hasznos szolgálatot téve ezzel a múlt – a múltunk – objektív és reális bemutatásának.”¹⁸

A történet már 2008-ban folytatódott. A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia 1961 és 1969 közötti időszakával foglalkozó újabb kötetéről¹⁹ Ács Tibor így fogalmazott:

„Az érdeklődő olvasó plasztikus és újszerű életképeket ismer meg a múlt század 60-as évtizedének katonai akadémiaja zárt, sok vonatkozásban »Titkos!« minősítésű mindennapjairól. A szerző a [...] katonai tanintézet kérdéseinek felvetésekor nem mulasztja el a nemzetközi és hazai társadalmi, gazdasági és politikai, kulturális és tudományos, biztonsági és katonai állapotokba, viszonyokba, változásokba ágyazott alapos történeti elemzést. A kútfők kritikus kezelésével, objektív szemléletű feldolgozásával érzékelteti a hazai

¹³ M. SZABÓ 2002: 212–213.

¹⁴ M. SZABÓ 2004.

¹⁵ KOLOZSVÁRI 2005.

¹⁶ M. SZABÓ 2004.

¹⁷ M. SZABÓ 2007.

¹⁸ KOLOZSVÁRI 2007.

¹⁹ M. SZABÓ 2008: 453–454.

katonai felsőoktatás sokszínű folyamatait és erőfeszítéseit, a hiányosságokat, a félmegoldásokat és a szakmai alulteljesítéseket.”²⁰

M. Szabó Miklós – mint a sorozat következő, az 1970 és 1979 közötti korszak tudományos kutatásainak eredményeit összegző részében is – gyakran megfogalmaz kritikai észrevételeket.

„Bár tovább folytatódott a Varsói Szerződés működésének korszerűsítési folyamata, de ez inkább az egységesítést szolgáló parancsok és szabályzatok tömeges kiadásában, a Magyar Néphadseregben történő hatályba léptetésében fejeződött ki, s nem – az előző évtizedre jellemző – szervezeti tökéletesítéséért folytatott permanens küzdelemben. [Ebben az időszakban – *H. M.*] valódi felsőoktatási reformfolyamat zajlott a tanintézetben. [...] Mint e könyvből is kitűnik mind a tanári kar, mind a hallgatók minőségi mutatói lényeges fejlődést mutatnak a korábbi évekhez viszonyítva.”²¹

Talán ezért is ajánlotta a 2011-ben megjelent következő részt M. Szabó Miklós „mindazoknak, akik megalapozták a Nemzetvédelmi Egyetemet”! Az 1989-ig terjedő időszak történéseit elemezve végső következtetésként fogalmazta meg, hogy a

„két akadémiaparancsnok [dr. Lantódi József vezérőrnagy, dr. Simon Sándor altábornagy – *H. M.*] és a teljes személyi állomány maximális odaadásának köszönhetően – a folyamatos korszerűsítések eredményeként – a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia minden megrázkódtatást elkerülve teremtetette meg a rendszerváltást követő viszonyok közötti töretlen továbbműködés, a NATO-akadémiák közösségének egyenrangú tagjává válás, illetve a Nemzetvédelmi Egyetemmé váló átalakulás feltételeit”.²²

Az egyetemmé válás 1990–1996 közötti időszakának történetét tárgyaló „hatodik kötetet” M. Szabó Miklós Oroszi Antal nyá. ezredessel közösen készítette. Mivel a korszak nagyobbik részében Szabó Miklós az Akadémia parancsnokaként funkcionált, és ezeket az éveket nehezen tudta volna objektíven, mintegy a „kívülálló szemével” vizsgálni, ezért az első három fejezetet ő, a többi öt fejezetet Oroszi Antal jegyzi. 2012 júniusában a szerzők munkájukat az alábbi sorokkal zárták:

²⁰ ÁCS 2009: 1425.

²¹ M. SZABÓ 2010: 273.

²² M. SZABÓ 2011.

„Feltáruktak azok a kezdeményezések, majd eredmények, amelyek az egyre romló anyagi-gazdasági viszonyok, majd az időszak utolsó szakaszában mind jobban érzékelhető emberi-egzisztenciális problémák ellenére 1996 őszére megteremtették a – soha és sehol nem volt! – nemzetvédelmi egyetem létrejöttének feltételeit. [...] Nem [a személyi állományon – H. M.] múltott, hogy e korszerű, mind hazánkban, mind külföldön nagy elismertséget kivívó magyar katonai intézménynek csak negyedszázadot adott a történelem!”²³

Resperger István „hatodik könyv” által ihletett széljegyzeteiből idekiváncozik, hogy:

„A recenzált mű egy nagyon értékes könyv. Értékes abban a tekintetben, hogy két történész végre feldolgozta és papírra vetette a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemmé válásának történetét. Roppant értékes a mű azért is, mert a belső folyamatokat megélő, azokban mélyen érintett személyek láttatják az eseményeket; és kiemelten értékes azért, mert a »Zrínyin« történeteket a biztonságpolitikai és katonadiplomáciai események elemzésével és magyarázatával fűszerezve ábrázolják [...]”²⁴

M. Szabó Miklós a *Volt egyszer egy egyetem 1996–2007 – Rektor a tűzvonalban* című könyvét 2014-ben ezekkel a gondolatokkal nyújtotta át a tisztelt olvasóknak:

„Bár továbbra is törekszem a történelmi becsület megkövetelte maximális objektivitásra, de kérem – adott esetben – emlékezzenek az alcím második felére is: »... szubjektív emlékek«. [...] Így talán sok egykori odaadó munkatársamnak is emléket tudok állítani, akik hatalmas személyes áldozatokat hozva teremtették meg, fejlesztették tovább a Nemzetvédelmi Egyetemet, míg néhányan tönkre nem tették, majd ismét mások fel nem számolták.”²⁵

A kötetet a szerző mindazoknak is ajánlotta: „akikkel felépítettük ezt a soha, sehol nem volt tanintézetet, s akiket évek múltán méltatlanul eltávolítottak onnan.”²⁶

Nyugállományba kerülését követően – életének ezen új szakaszában – M. Szabó Miklós folytatta a tudományos alapkutatásokat, amelyek eredményeit a katonai

²³ M. SZABÓ – OROSZI 2012: 281.

²⁴ RESPERGER 2013.

²⁵ SZABÓ 2014.

²⁶ SZABÓ 2014: 5–6.

főiskolák történetét bemutató kötetekben Fekete Istvánnal és Fekete Lászlóval tette közkinccsé. A Kossuth Lajos Katonai Főiskola majd 30 éves múltját vizsgálva és értékelve – mintegy a mű lezárásaként – állapította meg:

„A társadalom nem kis anyagi áldozata és az időnként háborús veszély a magyar haderőt története legkorszerűbb hadseregévé fejlesztette. [...] A fiatal tiszt generációk felkészítésében és a kiképzésében a Kossuth Lajos Katonai Főiskola játszotta a döntő szerepet. [...] A szolgálatba lépett tisztek egyre jobban megfeleltek az új követelményeknek, s egy részük – a természetes kiválasztódás következtében – folyamatosan vált a Magyar Néphadsereg, majd a Honvédség mind magasabb szintű vezetőjévé.”²⁷

A Fekete Istvánnal jegyzett újabb könyvvvel – *A katonai repülőszakember képzés Szolnokon. 1967–1996* – a szerzők mindazok előtt tisztelegtek, akik létrehozták és működtették a magyar tisztképzés e fontos intézményét. Harmadikként ebben az évben jelent meg a Fekete Lászlóval közösen írt, *A Katonai Műszaki Főiskola 1967–1999* közötti történetét ismertető kötet.²⁸

2019-ben M. Szabó Miklós a *Karikás Frigyes Katonai Kollégium története 1969–1991* című műve közreadásával annak az intézménynek állított emléket, amely, mint írja:

„A magyar hadtörténelem legkorszerűbb haditechnikájával felszerelt hadereje működtetése előfeltételeinek megteremtésében, biztosításában a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia és a három katonai főiskola mellett oroszlánrészt vállalt – egy speciális területen. [...] Minden olyat magára kellett vállalnia, ami a fent említett katonai felsőoktatási intézményeknek nem volt a rendeltetése, mint pl. a hazai egyetemeken és főiskolákon megszerezhető speciális képzettség; a külföldi katonai akadémiákon és főiskolákon a legkorszerűbb új eszközök, rakétatechnikák megismerése, üzemeltetésükre való magas szintű felkészülés; a legkorszerűbb katonaeorvosi jártasságok elsajátítása stb. feltételeinek, kereteinek a biztosítása.”²⁹

Napjainkig helytálló Ács Tibor hadtörténész 2009-es, *A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1961–1969* című könyvet méltató írásában olvasható értékelése:

²⁷ M. SZABÓ 2017.

²⁸ FEKETE – M. SZABÓ 2017.

²⁹ M. SZABÓ 2019: 211–212.

„M. Szabó Miklós közel négy évtizedes kiemelkedő tudományos kutatói tevékenysége mindenekelőtt a második világháború hadügyi változásai, a magyar katonai részvétel, a magyarországi hadműveletek, a Magyar Királyi Honvéd Légierő története és háborús alkalmazása feltárásával, feldolgozásával vált elismertté tudományszakának, a hadtudomány, a hadtörténet mértékadó hazai és nemzetközi körei előtt. Tudósi hírnevéhez azonban jelentősen hozzájárult az a tény is, hogy a magyar katonai felsőoktatás történetének egyik legkiválóbb kutatója.”³⁰

Tudományos pályafutása során szerzőként 26 könyve és 15 könyvrészlete, három egyetemi tankönyve, több mint 93 tudományos folyóiratcikke, 12 konferencia-közleménye, ebből idegen nyelven itthon és külföldön (például angol, német, francia, spanyol, görög, szlovák, cseh nyelven) mindösszesen 17 közleménye jelent meg, továbbá 6 könyvet szerkesztett. Élete végéig tartó tudományos aktivitásának fontos jellemzője, hogy csak az elmúlt 5 évben szerzőként vagy társszerzőként 4 könyvét adták ki. Munkásságára, tudományos közleményeire közel 400 esetben hivatkoztak bel-, valamint 111-szer külföldön.³¹

M. Szabó Miklós akadémikus, tábornok, professzor, hadtörténész tragikus hirtelenséggel megszakadt élete, eredményekben és sikerekben gazdag munkássága néhány fontosabb eseményét, állomását felidéző írásomat egy 2017-ben megjelent munkájából átvett Antoine de Saint-Exupéry-idézetrel zárom: „Embernek lenni pontosan annyit jelent, mint felelősnek lenni, érezni, hogy a kővel, amelyet lehelyez, a világot építi tovább.”³²

³⁰ ÁCS 2009: 1424–1428.

³¹ MTA [é. n.].

³² FEKETE – M. SZABÓ 2017: 352–353.

Felhasznált irodalom

- ÁCS Tibor (2009): Katonai felsőoktatás a múlt század második felében. A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1961–1969. *Magyar Tudomány*, 55(11), 1424–1428.
- FEKETE László – M. SZABÓ Miklós (2017): *A Katonai Műszaki Főiskola története 1967–1999*. Budapest: Zrínyi.
- HORVÁTH Miklós (2021): „Lehelyezett kö...” M. Szabó Miklós altábornagy, akadémikus életműve. *Hadtudomány*, 31(1), 108–120. Online: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2021.31.1.108>
- KOLOZSVÁRI Sándor (2005): Recenzió helyett – M. Szabó Miklós – A magyar katonai felsőoktatás története 1947–1956. (Zrínyi Kiadó, 2004.) *Nemzetvédelmi Egyetemi Fórum*, 2005/4, 42–43.
- KOLOZSVÁRI Sándor (2007): Gondolatok M. Szabó Miklós „A Zrínyi Miklós Katonai története 1955–1960” című könyvéről. *Társadalom és Honvédelem*, 11(3–4), 213–218.
- M. SZABÓ Miklós (1982): *A Magyar Királyi Honvéd Légierő technikai és szervezeti fejlődése (1938–1944)*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- M. SZABÓ Miklós (1986): Az 1. repülőcsoport harcai 1942-ben a magyar források tükrében. *Magyar Szárnyak*, 1986/48.
- M. SZABÓ Miklós (1987): *A Magyar Királyi Honvéd Légierő a második világháborúban*. Budapest: Zrínyi.
- M. SZABÓ Miklós (1999): *A Magyar Királyi Honvéd Légierő elméleti – technikai – szervezeti fejlődése és háborús alkalmazása 1938–1945*. Budapest: Zrínyi.
- M. SZABÓ Miklós (2002): Az MTA levelező tagjának bemutatkozó írása. *Magyar Tudomány*, (új folyam) 48(2), 212–213.
- M. SZABÓ Miklós (2004): *A magyar katonai felsőoktatás története 1947–1956*. Budapest: Zrínyi.
- M. SZABÓ Miklós (2007): *A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1955–1960*. Budapest: Zrínyi.
- M. SZABÓ Miklós (2008): *A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1961–1969*. Budapest: Zrínyi.
- M. SZABÓ Miklós (2010): *A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1970–1979*. Budapest: Zrínyi.
- M. SZABÓ Miklós (2011): *A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1980–1989*. Budapest: Zrínyi.
- M. SZABÓ Miklós (2017): *A Kossuth Lajos Katonai Főiskola történet (1967–1996)*. Budapest: Zrínyi.
- M. SZABÓ Miklós (2019): *A Karikás Frigyes Katonai Kollégium története 1969–1991*. Budapest: Zrínyi.
- M. SZABÓ Miklós – OROSZI Antal (2012): *A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1990–1996*. Budapest: Zrínyi.
- MTA [é. n.]: *Magyar Tudományos Művek Tára: M. Szabó Miklós*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia. Online: <https://m2.mtmt.hu/gui2/?type=authors&mode=browse&sel=10000408>
- NAGYVÁRADAI Sándor – M. SZABÓ Miklós – WINKLER László (1986): *Fejezetek a magyar katonai repülés történetéből*. Budapest: Műszaki.
- RESPERGER István (2013): Szélgjegyzet a hatodik (1990–1996) könyvről. *Honvédségi Szemle*, 141(3), 63–64.
- SZABÓ József – M. SZABÓ Miklós (2008): *A magyar katonai repülés története 1938–2008*. Budapest: Zrínyi.
- SZABÓ Miklós (2008): *Politika, gazdaság és légi fegyverkezés Európában az 1920–30-as években*. Budapest: Zrínyi Miklós Katonai Akadémia.
- SZABÓ Miklós (2014): *Volt egyszer egy egyetem 1996–2007 – Rektor a tűzvonalban*. Budapest: Zrínyi.